

Karneol - kámen krve

Jindřich Pařízek

Latinské slovo *carneus* v překladu znamená maso a právě od tohoto pojmu je odvozen původní název krvavě červené variety chalcedonu - karneolu, dalšího zástupce skrytě krystalických křemenů. I v Podkrkonoší, kde se nachází, jej označují jako masáček. Podle jiných zpráv je jméno spojováno s barvou Kornelovy třešně nebo s červeným plodem dřínu *Cornus*. Jinde je přezdíván antickým či krvavým achátem. Básníci jej dokonce nazývali rudým kamenem zdraví a štěstí. Jeho typickou červenou barvu způsobují rozptýlené mikroskopické částičky hematitu, lidem známějšího spíše coby krevel.

Pro tuto červenou barvu jej Egypťané společně s jaspisem považovali za ztuhlou krev bohyně přírody Isis. Karneolové talismany vyřezané do tvaru skarabea balzamovači pokládaly při mumifikaci zemřelému nad srdce. Takový talisman bránil srdci, aby svědčilo proti mrtvému při posledním soudu duše. Pro klidnou pouť zesnulého jiným světem vkládali další karneolové amulety i do krku. Nejčastějšími motivy takovýchto amuletů bývaly podoby šakalích a býčích hlav, žab, lvů nebo lotosových květů. O tom, že ve starém Egyptě mrtvého panovníka obdařili mnoha šperky, talismany a amulety z různých kamenů, svědčí i mumie faraóna Tutanchamona, vládce Horního a Dolního Egypta v období 1333-1323 před Kristem.

obr.1

Jenom při ohledání horních a dolních končetin se v mnoha vrstvách obinadel našlo přes 50 kusů těchto artefaktů. Celkem tělo pokrývalo na 150 amuletů. V samotné hrobce panovníka 18. dynastie Howard Carter objevil spolu se sarkofágem velké množství ozdobných předmětů, jenž měly stále dokladovat panovníkovo bohatství v posmrtném životě. Ohledáním se zjistilo, že nejčastějším kamenem byl právě karneol.

neol společně s tyrkysem a lazuritem. Tato odrůda chalcedonu zdobí např. sarkofág na vnitřnosti faraóna, pektorál, pouzdro na zrcadlo, náramek se skarabeem nebo supici, symbol Horního Egypta.

V Horním Egyptě, jeho metropolí se staly slavné Théby, vyráběli obětní misky pro symbolické obřady uctívání Setha, krvavého boha bouří, pouště a smrti. Rituál převzali a částečně upravili asijské Hyksósové, kteří v pol. 18.stol.př.Kr. obsadili Egypt a vládli po 200 let. Při obřadech nevítaní vetřelci sytili oblíbeného boha rovněž lidskými obětmi a jejich krev zachycovali do zmiňovaných misek. Karneolové šperky byly např. součástí pohřební výbavy královny Hetepheresiny ze 4. dynastie. Z období útlaku egyptské říše hyksóskými nájezdníky kolem roku 1600 př.n.l. pochází pektorál, nalezený na vesetském pohřebišti v kamenné hrobce ve tvaru nízkého komolého jehlanu, zhotovený z mnoha perel, zlata, karneolu, tyrkyisu a lazuritu a stylizovaný do podoby lotosového květu. Šperk patřil významnému egyptskému

velmoži. Spolu s ním byl také nalezen pásek z perel, lazuritu, karneolu a masivních lastur kaurí. O tom, že nosit některé zdobené doplňky vyžadovalo zvýšenou fyzickou námahu, svědčí i pokrývka hlavy z hrobky královen-manželek Thutmose III. 18. dynastie. Karneoly a tyrkysy bohatě vykládaná pokrývka ze zlata totiž váží přes 2 kg.

V egyptském lékařství byl karneol spojen s krvácením žen a často se užíval k zastavování přílišné menstruace. Kněží-léčitelé do červeného kamene vyrývali znak nefér, dodávající důvěru a stále zdraví a znak ankhu, představující Slunce Rea, znamenající vzkříšení a ochranu před sestupem do podsvětí.

K slavným archeologickým nálezům patří i objev hrobu sumerské královny Pú-abí v městě Uru, žijící před 4500 lety. V pohřební výbavě se našla čelenka složená ze zlatých plíšků zdobených lazuritem a karneolem. Skvost je uložen ve sbírkách muzea ve Filadelfii. Na lokalitě Catal Hüyük v turecké jižní Anatolii, osídlené koncem 7. tisíciletí před Kristem, bylo spolu s obsidiánovými zrcadly nalezeno velké množství karneolových korálků. Součástí sbírek v Louvru je jeden z nejkrásnějších babylónských šperků z Mari na Eufratu datovaného do 6. st.př.n.l., jehož součástí je několik karneolových ozdob. Fascinující umělecká díla vznikala v indické Harapě již kolem roku 2500 př.n.l. Zdejší karneolové perly, z nichž zruční

umělci zhotovovali náhrdelníky a opasky, patřily zejména v sumerských městech mezi žádané zboží. Mnoha národům kámen odedávna sloužil jako nenahraditelná surovina k výrobě pečetidel a pečetních prstenů, jelikož netrhal vosk a výborně se od něj odděloval. Pečetní válečky Asyřanů, mocných válečníků severní části Mezopotámie, dodávaly navíc majiteli odvahu a sílu v boji s nepřáteli a láskou. Pečetní destičky se nejčastěji za-

sazovaly do zlata, středověk je navíc doplňoval vyřezávanými rukovítky ze slonoviny. K vynikajícím starodávným klenotníkům patřili i zruční Etruskové, uznávaní odborníci v oboru metalurgie. Do bohatě ornamentovaných zlatých šperků často zasazovali destičky červeného chalcedonu s rytinami portrétů. Etruskou říši, rozkvétající od 8. století před Kristem, nakonec pohltili a zcela asimilovali Římané 100 let před začátkem našeho letopočtu.

Krásu krvavě zbarveného kamene vyzdvihovala především antika, řecký a římský starověk. Bezchybnou červenou barvu karneolu dokázali tehdejší řezbáři ještě zvýraznit mírným vypalováním v ohni. Kromě pečetítek byl zasazován do prstenů nebo se z něj vyřezávaly různé ozdobné předměty. První prsteny měly ovšem především praktické upotřebení, neboť si jím lučištník chránil palec při střelbě. Posléze se dostaly do obliby šperky s vyrytými ornamenty nebo různými výjevy. Pečetní prsten s umně vyřezanou Sfinxou vlastnil slavný Augustus, první římský císař v 1.st.n.l., jiný s obrazem žáby nosil jeho nejbližší rádce a proslulý římský boháč Maecenas. Císař Claudius, nejučenější státník své doby, si musel pro slábnoucí zrak vypomáhat karneolovým ukazovátkem, pocházejícím ze Šalamounova chrámu. Antické karneolové gemy se našly při archeologických výzkumech i na území českého státu. Dva zajímavé nálezy pochází od Mušova. V prvním případě se jedná o

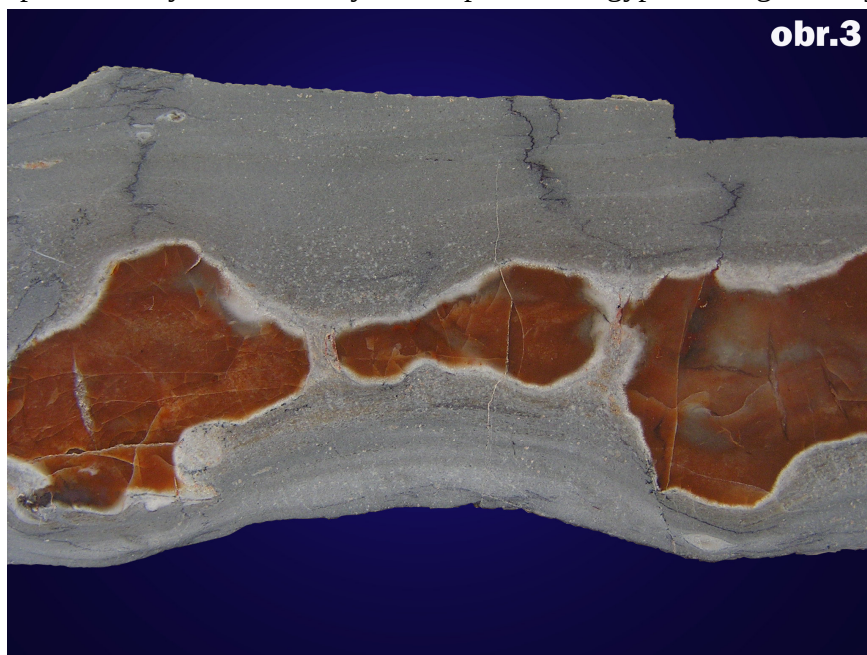
obr.2

oválnou destičku z kvalitní suroviny s hloubkovou kresbou antické bohyně. V roce 1994 byla nalezena další oválná gema s rytinou válečníka. V obou případech se jedná o surovinu z Malé Asie a práce pocházejí z římské doby kolem 2. st.n.l. Tyto intaglie byly zřejmě součástí pečetních prstenů a na Moravu se dostaly za markomanských válek prostřednictvím římských vojáků 10. legie, která měla u Mušova zbudovaný stálý tábor. Několik dalších nalezených pozdně antických gem z moravských pohřebišť tvoří doplněk šperků z 9. století. Z téhož období Velkomoravské říše byl v Libicích nad Cidlinou nalezen šperk s karneoly v podobě hranatých korálů.

Pro karneol měl slabost také indický sultán Šáh Džahán, pátý panovník slavné dynastie Velkých mogulů. Ze zármutku nad smrtí své milované ženy Muntaz Mahal nechal v 17. století vystavit palác Tádž Mahal, romantický symbol velké lásky, který je jedním ze světových stavitelských klenotů. Mnoho stěn zdobí mozaiky florentského typu, sestavené převážně z leštěných karneolů, křišťálů a lazuritů. Kamenné intarzie zobrazují květy fantastických tvarů a barev. Ve starověku Indové věřili, že kameny červených barev jsou kapkami krve zápasících bohů. Životodárná tekutina odkapávala do písků řeky Gangy a poté se měnila na karneoly, rubíny a granáty. Ještě v 16. století se používaly v Indii karneoly a křišťály zabroušené do kulatých tvarů jako závaží k váhám. Arabové jsou již po tisíce let přesvědčeni, že karneol určil léčivým kamenem sám prorok Mohammed. Islámští věřící jej odedávna používali k léčbě hnisavých onemocnění, žaludečních nevolností, ledvin a plic.

Féničané, staří obyvatelé syrsko-palestinské oblasti, věřili v nesmrtelnou duši. Jejich amulety z krvavého kamene spolu se zlatými maskami měly zabránit zlým silám, aby rušily spánek mrtvých. Jelikož využívali poznatků egyptské magie, častým motivem zpracovaných

obr.3

pohřebních šperků se stávali skarabeové. Féničané měli i pověst výborných zlatníků, obchodníků a mořeplavců. V bibli je uvedeno, že král Šalamoun si pozval řemeslníky tohoto národa ke stavbě chrámu v Jeruzalémě, včetně zhotovení zlaté rituální výbavy s drahokamy.

Podle některých starověkých národů karneol zaháněl špatnou náladu, zapříčiněnou černou magií. V antice byly karneolové amulety ceně-

ny jako účinný prostředek proti kožním chorobám. Podle římských kněží měl chránit před bodnutím hmyzu, dopomoci uživateli k dobré náladě či léčit krev. Prsten s krvavým kamenem nosil řecký lékař Galenos (130-200 n.l.), osobní lékař císaře Marka Aurelia a gladiátorské školy, pomocí kterého zastavoval krvácení a zjišťoval přesnou diagnózu nemocného. V roce 48 n.l. Římané dokonce přijali kult bohyně Eset, jíž byl zasvěcen had. Z úcty k bohyni nosili na zápěstích a kotnících náramky zakončené hadí hlavou s karneolovými očima. V 6. století dle tvrzení Epiphaniuse, biskupa z Constance, léčil rány utržené železem. Staří Řekové věřili v magickou moc sarderu, odrůdy hnědočervené barvy, probouzející vášnivou lásku a inspiraci. Zejména řečníkům a umělcům odstraňoval trému, přinášel tvůrčí myšlenky a

povzbuzoval mysl. Též dodával zmužilosti zbabělým. Aristoteles uvádí, že nošený v prstenu na levé ruce ochrání svého majitele proti nekontrolovatelnému výbuchu hněvu.

V hrobech thráckých vládců z 5. století př.Kr. nechyběly válečnické talismany z karneolu, které po napojení lidskou krví údajně dokázaly zajistit nositeli v boji sílu a nezranitelnost. Namáčely se do krve oběti nabodnuté na kůl, což byl posvátný rituál k uctění boha bitev Pleistora před válečnou výpravou. Thráky, žijící na území dnešního Bulharska, Rumunska a části Řecka a Turecka, popisuje dávný historik Herodotos jako krvežíznivé a nelítostné bojovníky. Z Jemenu pochází z předmuslimského období náhrdelník tvořený karneolovými destičkami a zlatými škorpióny, který měl za úkol chránit nositele před nebezpečnými pouštními štíry a pavouky.

Abatyše Hildegarda z Bingen v 12. století doporučuje sarder při krvácení z nosu nebo silných bolestech hlavy za předpokladu, že si nemocný zasune kámen pod pokrývku hlavy a vysloví patřičnou modlitbu. V roce 1150 byla v Salernu v Itálii dokonce zřízena první lékařská škola, kde jedním z výukových předmětů byla i nauka o příznivých účincích drahých kamenů. Schroeder v 17. století uvádí zástavu jakéhokoliv krvácení vypitím rozemletého karneolu. Nošení kamene zaručeně zahánělo strach a rušilo zlá kouzla, chránilo organismus

před jedy a lepšilo náladu. Dále se zmiňuje, že je vlivný na zastavení krvácení i v kusové podobě a rodičkám doporučuje, aby jej měly při porodu na břiše. Z téhož století se dochovaly i jiné zprávy, podle kterých je vypití karneolového prášku účinné na nemoci průdušek a plic, při ztrátě hlasu a samozřejmě opět při krvácení. Také urychloval hojení ran. Jindy odvracel spory, tišil rozbouranou krev a či-

obr.4

nil nositele klidným a vyrovnaným, bělil zuby a zabraňoval bolestivým zánětům dásní. Přiložením chladného kamene na čelo, či vložením do horké dlaně snižoval horečku. Dokonce se prý osvědčil při zmírňování průběhu cholery. Žlutočervená varieta chránila proti žloutence. Ve středověké Evropě byl považován za vhodný a účinný kámen zejména pro muže, naproti tomu na Dálném Východě jej výhradně nosily ženy.

V Africe se stal jedním z nejčastějších minerálů k výrobě amuletů v podobě náhrdelníků. Korály byly rozmanitých tvarů, nejčastěji se však jednalo o kuličky, válečky nebo kotoučky. První korálové náhrdelníky pocházely z Indie a obchodováním s nimi se zabývali Peršané a Arabové už v 8. a 9. století, jak dokládají četné archeologické nálezy těchto artefaktů. V pozdější době dodávali opracované karneoly na černý kontinent obchodníci z Německa, kdy mnohdy sloužily spolu s achátovými korály za platidla. V Súdánu byly převážně označovány jako černošské peníze. Pro karneol měl slabost i slavný ruský básník A.S. Puškin. Jeden zlatý prsten se zasazenou osmihrannou destičkou a orientálními nápisy dostal coby talisman lásky od hraběnky Jelizavety Voroncové. Prsten se později dostal do básníkovy muzea, odkud byl ukraden bolševiky po revoluci v roce 1917. Druhý Puškinův

prsten zdobí podlouhlý karneol s rytinou člunů a okřídlených amorků a je součástí sbírek Muzea A.S.Puškina v Moskvě. Prsten krášený kamenem barvy krve vlastnil jako talisman také básník Byron, představitel anglického romantismu. Jako kamene štěstí si jej všímali i hodináři, kteří do karneolu vkládali své precizní časové strojky. Tímto uměním se v 17. století vyznačovali zejména švýcarští a angličtí hodináři.

V magické a léčitelské schopnosti karneolu lidé věří dodnes. Muslimům zachovává chladnou hlavu a zdravý rozum při důležitých obchodních jednáních. Kameny podobným párátkům si bělí zuby, zpevňují dásně a zabraňují tak jejich krvácení. Na Středním Východě mají karneolové talismany odvrátit závistivé a škodolibé pohledy, v kterých se zračí zlo. Celkově je oblíbeným drahým kamenem celého Orientu. Jako magický kámen je uznáván Mongoly. Pro sibiřské šamany byl a stále je nedílnou součástí rituálních praktik. Dokonce se dříve tradovala víra v nezkrotnou sílu jejich kamenů, že nemohly být předány dalším následníkům. V oblastech se stále zamrzlou půdou - permafrostem, kde nemohlo být řádně pohřbíváno do země, se tělo spolu s jeho rituálními talismany zavěsilo na strom v místě duchů a zanechalo svému osudu. V Tibetu je spolu s tyrkysem považován za dvojici národních kamenů.

Cestovatelé při cestě napříč Austrálií se setkali s tzv. plačícími ještěrkami. V oblasti Velké Viktoriiny pouště a Musgraveova pohoří je z karneolu vyřezávali domorodci, kterým měly napomoci nalézt v poušti vodu. V Africe jsou lidé přesvědčeni, že kameny mající barvu krve pozitivně ovlivňují magické síly.

O karneolu stále panuje i domněnka, že k ženě přitahuje srdce ctitelů. Posiluje sexuální touhu a mužům dopřává větší vytrvalost při milostném aktu. Tuto vlastnost krvavého chalcedonu potvrzuje Nicolas Cage, přední hollywoodská hvězda. Herec se nedávno oženil s velmi mladou ženou a pro zvýšení sexuální energie a hlavně výdrže používá náramky,

obr.5

zhotovené z tohoto minerálu. Kámen má také zmírnit vztek, žárlivost, závist a odstranit deprese. Vložen pod polštář zahání noční můry. Nápomocen je nespěšným lidem ke snadnější výřečnosti a zbavování se trémy.

Ani čeští klejnotníci nejsou ochuzeni o možnost vlastního sběru kamenů barvy červeného masa. Nejznámější naleziště jsou situována kolem Nové Paky v Podkrkonoší, kde je výskyt kvalitní su-

roviny vázán na permské sedimentární horniny. V oblasti při úpatí nejvyššího českého pohoří má zpracování „masáků“ dlouholetou tradici. V 18. století z něj zruční brusiči vyráběli korály, růžence, pečeti a pečetní prsteny. Prsteny často zdobili rytím monogramů, znaků a erbů. Kolem roku 1800 je brousili do oválných destiček a posléze vkládali do zlacených prořezávaných korunek měšťanských krojů. V následujícím století posloužil ke zdobení svícňů, tabatěrek, dóz, pouzder na vonné látky či rukojetí příborů. Mezi ženami byly nejvíce

žádané přívěsky ve tvaru srdíček nebo vlasové spony okrášlené broušenými karneoly a granáty.

Velmi kvalitní karneoly se už po mnoho staletí těží v Indii v okolí Ratnapuru a Rádžkótu, dále v Egyptě a Saudské Arábii. Významné výskyty jsou v Rusku, především na Dálném Východě v Jakutsku nebo na Čukotce, v brazilském státě Rio Grande do Sul, v australském Queenslandu nebo Coloradu, Utahu a Nebrasce ve Spojených státech. V obchodech s uměleckými skvosty se stále více objevují i vyřezávané postavičky či různé plasticky ztvárněné motivy.

Fotografie:

001 Volná hlíza karneolu z okolí Železnice u Jičína

002 Asýrijský pečetní váleček z 13.-12.st.př.n.l

003 Hlízy karneolu v jílovci z Nové Paky

004 Pečetní prsten s vyrytým portrétem mladého vládce Cicerona - římská práce z 1.st.př.Kristem

005 Hodinky uložené v karneolu a zdobené zlatem - anglická práce z poloviny 17. století